

MIGUEL ÁNGEL ASTURIAS

“

Oameni de porumb
*este un fel de Ulise
al Guatemalei.*

LA TIMES

OAMENI DE PORUMB

Traducere de
GEORGIANA-RALUCA STRUGAR

Premiul Nobel pentru Literatură

CUPRINS

Gaspar Ilóm	9
Machojón	35
Cerbul celor Șapte-vălvătai	65
Colonelul Chalo Godoy	91
María Tecún	127
Poștașul-Coiot	197
Epilog	379

– Gaspar Ilóm îngăduie ca pământului din Ilóm să-i fie răpit visul din ochi.

– Gaspar Ilóm îngăduie ca pământului din Ilóm să-i fie lovite pleoapele cu securea...

– Gaspar Ilóm îngăduie ca pământului din Ilóm să-i fie pârjolit desișul genelor cu arșița lunii de culoarea furnicii bătrâne...

Gaspar Ilóm își clătina capul dintr-o parte în alta. Să nege, să macine toată vinovăția pe care i-o reproșa pământul, acolo unde el stătea dormind cu rogojina, cu umbra și cu femeia sa, acolo unde era îngropat alături de morții lui și de propriul ombilic, neputincios a se desprinde de șarpele cu șase sute de încolăciri în jurul glodului, lunii, pădurilor, furtunilor, munților, păsărilor și ecourilor pe care le simțea în jurul trupului.

– Pământul cade visând din stele, dar se trezește în locurile în care odinioară au fost munți verzi, astăzi dealuri golașe ale lui Ilóm, unde straja cântă cu plânset de genune, unde șoimul zboară cu privirea înainte, unde umblă furnicile, unde jelește porumbelul sălbatic și unde doarme cu rogojina, cu umbra și cu femeia sa cel care trebuia să frângă pleoapele celor care retează copacii, să pârlească genele celor care dau foc pădurii, să amorțească trupurile celor care stăvilesc apa râurilor ce doarme curgând și nu vede nimic până când, prinsă în baraje, deschide ochii și vede totul cu o privire adâncă...

Gaspar se întinse, se strânse și începu să-și miște capul dintr-o parte în alta, negând vinovăția pe care i-o reproșa pământul, legat de somn și de moarte prin șarpele cu șase sute de încolăciri în jurul glodului, lunii, pădurilor, furtunilor, munților, lacurilor, păsărilor și ecourilor, prin șarpele care-i frângea oasele până

când i le transforma într-o pastă de fasole neagră; din adâncuri picura noapte.

Și auzi, cu propriile urechi auzi:

– Iepuri galbeni pe cer, iepuri galbeni în pădure, iepuri galbeni în ape se vor lupta alături de Gaspar. Gaspar Ilóm va începe lupta târât de sângele lui, de râul lui, de vorba lui cu noduri oarbe.

Cuvântul pământului transformat în flacără solară aproape că pârljoli urechile de pănuși ale iepurilor galbeni de pe cer, ale iepurilor galbeni din pădure, ale iepurilor galbeni din ape; dar Gaspar deveni încă o dată pământ care cade de unde obișnuiește pământul să cadă, adică vis care nu găsește umbră în care să viseze pe pământurile din Ilóm, iar flacăra solară nu putu să facă nimic cu vocea batjocorită de iepurii galbeni care începură să sugă dintr-un arbore de papaya, prefăcut în fructe ale muntelui ce urcă spre cer și devin stele, apoi se destramă în apă ca niște reflexii cu urechi.

Pământ golaș, pământ treaz, lanuri de porumb adormite, Gaspar căzând de acolo de unde cade pământul, lanuri de porumb scaldate de râuri cu ape murdare de-atâta nesomn, cu ape verzi de insomnia pădurilor sacrificate pentru porumbul devenit om cultivator de porumb. La început, oamenii intraseră cu focuri și topoare în păduri buniți ale umbrei, păduri de două sute de mii de capochieri tineri, fiecare de o mie de ani.

Pe pășune era un catâr, pe catâr, un om, iar în om, un mort. Ochii lui erau ochii lui, mâinile lui erau mâinile lui, vocea lui era vocea lui, picioarele lui erau picioarele lui, tălpile lui erau tălpile lui, gata să-l ducă la război de îndată ce va scăpa de șarpele cu șase sute de încolăcirii în jurul glodului, lunii, pădurilor, furtunilor, munților, lacurilor, păsărilor și ecourilor care-l strângeau. Dar cum să scape, cum să se desprindă de pământurile cultivate, de femeie, de copii și de colibă; cum să se despărță de oamenii

plini de viață de pe pământurile acelea, cum să se avânte la război cu ogoarele de păstăi înmugurite în brațe, cu lujerii călduți de gūisquil¹ în jurul gâtului și cu picioarele prinse în coca de năut?

Aerul din Ilóm mirosea a trunchi de copac proaspăt tăiat cu toporul, a cenușă de copac proaspăt ars ca să fie curățat terenul.

Un vârtej de glod, lună, păduri, furtuni, munți, lacuri, păsări și ecouri se rotea și se rotea și se rotea și se tot rotea în jurul căpeteniei din Ilóm, iar în timp ce vântul îi plesnea ba trupul, ba chipul și pământul ridicat de vârtej i se așternea peste tot, fu înghițit de-o semilună fără dinți care îl trase din aer, fără să-l muște, ca pe un pește micuț.

Pământul lui Ilóm mirosea a trunchi de copac proaspăt tăiat cu toporul, a cenușă de copac proaspăt ars ca să fie curățat terenul.

Iepuri galbeni pe cer, iepuri galbeni în apă, iepuri galbeni din pădure.

Nu deschise ochii. Îi ținea deschiși, strânși între gene. Tremura din cauza zgomotului surd scos de bătăile inimii. Nu îndrăznea să se miște, să-și înghită saliva, să-și pipăie trupul dezgolit, de teamă să nu dea peste pielea sa rece, iar în interiorul pielii sale reci, de abisurile fără fund pe care le salivase șarpele.

Claritatea nopții picura copal² printre trestiiile colibei. Femeia lui, cât o mogâldeacă, abia se zărea pe rogojină. Respira cu fața în jos, de parcă ar fi suflat în foc în timp ce dormea.

Gaspar se târî de-a bușilea, înghițit de adâncuri, ca să-și caute urciorul, nefăcând niciun alt zgomot în afară de cel al articulațiilor oaselor care-l dureau ca din cauza lunii, iar în întuneric, brăzdat ca

---

¹ Plantă comestibilă cultivată în Guatemala.

² Rășină naturală extrasă din diverși arbori tropicali, deseori întrebuințată ca gumă de mestecat.

un poncho de lumina unor licurici ai nopții ce se strecurau printre trestiele colibeii, fața lui de idol însetat se zări trăgând din urcior, bând rachiul lacom și cu înghițituri mari, ca un țânc care nu mai supsesse de mult.

O vâlvătaie de pănuși îi cuprinse fața de îndată ce termină de băut rachiul. Soarele care arde plantațiile de trestie îl arse pe dinăuntru: îi arse capul până când nu-și mai simți părul păr, ci piele din scrum, și îi arse pe cerul gurii liliacul cu clopoței, astfel încât să nu lase să-i scape cuvintele din vis, limba care deja nu se mai simțea ca o limbă, ci ca o sfoară, și îi arse dinții pe care nu-i mai simțea dinți, ci macete ascuțite.

Își îngropă mâinile pe jumătate în pământul lipicios de frig, iar degetele i se lipiră acolo, adânc, strâns, fără vreun sunet, cu unghiile grele ca niște lovituri de pușcă.

Continuă să scormonească prin jur, ca un animal care se hrănește cu cadavre, în căutarea trupului său, pe care-l simțea desprins de cap. Își simțea capul îmbuibat de rachiul atârând asemenea unui urcior întins pe-un stâlp al colibeii.

Însă rachiul nu-i arse fața. Rachiul nu-i arse părul. Rachiul nu-l îngropă. Rachiul îl decapită nu din cauză că era rachiul, ci pentru că era apa războiului. Băuse ca să se simtă ars, îngropat, decapitat, așa cum trebuie să pleci la război ca să nu-ți fie frică: fără cap, fără corp, fără piele.

În felul asta gândea Gaspar. Asta-i ce spunea el cu capul separat de trup, bolborosind, arzând, înfășurat într-o cârpă albă în lumina lunii. Îmbătrâni Gaspar, în timp ce vorbea. Capul său căzuse pe pământ ca un ciob spart în fărâme de gânduri. Ce spunea Gaspar, acum că era bătrân, era pădure. Ce gândea era pădure țesută din amintiri, nu firicel abia crescut. Din urechi îi ieșea gândul să

audă turma ce trecea deasupra capului său. O mulțime de nori pe copite. Sute de copite. Mii de copite. Prada iepurilor galbeni.

Păduchioasa Mare pipăi pe sub corpul lui Gaspar, umed și cald ca lăstarii tineri de porumb. O purta cu el în bățile inimii tot mai departe. Trecuse mai departe, dincolo de el, dincolo de ea, acolo unde el începea să nu mai fie doar el și ea doar ea și deveneau specie, trib, șuvoi de simțuri. Dintr-odată o prinse strâns. Păduchioasa Mare se zbatu. Țipete și stânci. Somnul ei se împrăștie pe rogojină la fel ca părul ei încâlcit, pieptănat de dinții lui Gaspar. Pupilele sale de sânge îndoliat nu văzură nimic. Ea se dădu înapoi ca o găină chioară. Un pumn de semințe de floarea-soarelui în măruntaiele ei. Miros de bărbat. Miros de răsuflare.

Și în ziua următoare:

– Uite, Păduchioaso, în curând o să înceapă zarva. Trebuie să curățăm pământurile din Ilóm de cei care doboară copacii cu topoarele, de cei care pârjolesc pădurile cu focuri, de cei care schimbă apa râului ce doarme curgând și, prinsă în baraje, deschide ochii și se trezește din somn... cultivatorii de porumb..., aceia care s-au descotorosit de umbră pentru ca pământul ce cade din stele să-și găsească un loc unde să-și viseze în continuare visul pe pământurile din Ilóm, ori de nu, mă vor putea adormi pe vecie. Adu niște cârpe vechi ca să-mi leg lucrurile și nu uita de turta de mălai, de carnea sărată, de ardeii iuți, tot ce ia un bărbat cu sine când pleacă la război.

Gaspar își scărpină mușuroiul care i se formase în barbă cu degetele de la mâna dreaptă, dădu jos pușca de vânatoare, coborî spre râu și trase în primul cultivator de porumb care trecu pe acolo. Un anume Igiño. În ziua următoare, de data asta în alt loc, îl doborî pe-al doilea. Unul pe nume Domingo. Urmară un alt

Igiño, Domingo, Cleto, Bautista, Chalío și tot așa, până ce curăță pădurea de cultivatori.

Carii sunt răi, dar cultivatorii de porumb sunt și mai răi. Carii seacă un trunchi în câțiva ani. Cultivatorului de porumb îi sunt de ajuns numai câteva ore ca să dea foc lemnului. Și-ncă ce lemn. Atât de prețios. O grămadă de arbori medicinali. Așa cum se prăbușesc la pământ gherilele bărbaților în război, așa cad copacii retezați de cultivatorul de porumb. Fum, jar, mormane de cenușă. Măcar de-ar fi fost ca să-l mănânce. Pentru negoț. Măcar de-ar fi fost făcut pe cont propriu, așa, jumătate din profit ajunge la patron, alteori, nici jumătate nu-i rămâne. Porumbul sărăcește pământul și nu îmbogățește pe nimeni. Nici pe patron, nici pe dijmaș. Semănatul pentru hrană este alimentul sfânt al omului creat din porumb. Semănatul pentru negoț este foamea omului creat din porumb. Sceptrul roșu din Hambarul cu Provizii, femeii cu copiii și bărbații cu femeii, nu va prinde niciodată rădăcini în lanurile de porumb, oricât de înalt ar crește. Pământul va obosi, iar cultivatorul se va muta cu porumbașul altundeva, până când el însuși va sfârși ca porumbaș decolorat în mijlocul pământurilor îmbelșugate, bune pentru semănatul care l-ar face om vestit și nu un pârlit care, tot umblând și secătuiind pământul, pierde gustul lucrurilor pe care-ar fi putut să le aibă: trestie-de-zahăr pe coastele călduțe ale munților, unde aerul se ridică subțire deasupra plantațiilor de bananieri și urcă pe arborii de cacao, ca o rachetă spre înălțimi, împrăștiind, fără a exploda, sămburi de migdale delicioase, fără a pune la socoteală nici cafeaua, nici pământurile bogate pătate cu sânge, nici lumina lanurilor de grâu.

Ceruri albe ca frișca și râuri untoase, verzi, dezgolite, se amestecă cu prima răpăială a unei ierni care fu o adevărată ploaie torențială peste pământurile uscate și negricioase, care în urmă

cu un an încolțeau, toate încolțeau. Ți se rupea sufletul să vezi toate acele picături căzând din cer în setea fierbinte a ținuturilor uitate. Nicio semănare, nicio brazdă, niciun cultivator de porumb. Indieni cu ochi de apă de ploaie pândeau casele străinilor de pe munte. Patruzeci de case alcătuiau satul. Rareori se aventura cineva dimineața devreme pe străzile pietruite, de teamă să nu fie ucis. Gaspar și oamenii lui zăreau siluete neclare, iar dacă vântul ținea cu ei, auzeau zgomotul scos de păsări negre și certărețe din capochierul din piață.

Gaspar e de neînvins, spuneau bătrânii satului. Iepurii cu urechi din pănuși de porumb îl apără pe Gaspar, iar pentru iepurii galbeni cu urechi din pănuși de porumb nu există mistere, nici pericole, nici distanțe. Coaja de mamey este pielea lui Gaspar și aur este sângele lui – „mare îi e puterea“, „mare îi e dansul“ –, și dinții îi sunt piatră ponce dacă râde și cremene dacă mușcă sau scrâșnește, îi sunt inima în gură, așa cum călcâiele sunt inimă picioarelor. Urma pe care o lasă dinții pe fructe și urma picioarelor pe drumuri o cunosc numai iepurii galbeni. Cuvânt cu cuvânt, asta spuneau bătrânii din sat. Îi auzi mergând când merge Gaspar. Gaspar merge pentru toți cei care merseseră, toți cei care merg și toți cei care vor merge. Gaspar vorbește pentru toți cei care vorbișeră, pentru toți cei care vorbesc și pentru toți cei care vor vorbi. Asta le spuneau bătrânii din sat cultivatorilor de porumb. Furtuna își bătea tobele în cuiburile porumbeilor albaștri și sub pătura de nori în uscăciune.

Dar, într-o zi, graiul încâlcit al bătrânilor din sat dădu de știre că patrula călare se apropie din nou. Câmpul semănat cu flori galbene vestea pericole celui protejat de iepurii galbeni.

La ce oră intră patrula călare în sat? Străinilor amenințați de indieni cu moartea le părea un vis. Nu-și vorbeau, nu se mișcau,

nu se vedeau în umbra tare ca zidurile. Caii le treceau prin fața ochilor ca niște viermi negri, călăreții se ghiceau cu fețele de prăjiturele arse. Ploaia se oprise, dar acum se simțeau în aer mirosul pământului reavăn și duhoarea sconcsului.

Gaspar își schimbă ascunzătoarea. În albastrul adânc al nopții din Ilóm colindau din stea în stea iepurași sclipitori, semn de primejdie, iar muntele mirosea a catâr galben. Gaspar Ilóm își schimbă ascunzătoarea, cu arma bine încărcată cu sămânță de întuneric – praf de pușcă –, sămânță de întuneric ucigătoare, cu maceta atârnată la brâu, urciorul cu rachiu, un pachet cu tutun, ardei iuți, sare și turta de mălai, două foi de dafin lipite cu salivă de simțurile temătoare, o sticlă cu ulei de migdale și o cutiuță cu alifie din traista-ciobanului. Mare îi era puterea, mare îi era dansul. Puterea lui erau florile. Dansul lui erau norii.

Coridorul Primăriei era sus. Jos se vedea piața îmbibată cu apă de ploaie. Caii înșeuțați clătinau din cap în umezeala plină de fum a răsuflărilor, cu frâiele legate de șa și chinga desfăcută. De când sosise patrula călare, aerul mirosea a cal jilav.

Șeful patrulei călare umbla ici-colo pe coridor. În gură avea o țigară aprinsă, surtucul îi era descheiat, în jurul gâtului purta o eșarfă din țesătură albă, pantalonii îi erau căzuți peste jambiere și în picioare avea bocanci de luptă.

În sat nu se vedea decât muntele. Lumea care nu fugise fusese decimată de indienii care coborau de pe munții din Ilóm, la ordinul unei căpetenii dure și trădătoare, iar cei care rămăseseră în sat trăiau ascunși în case, și când treceau drumul, o făceau furișându-se ca o șopârlă.

Vestea că sosise trupa îi scoase pe toți din case. Se auzea la fiecare colț de stradă. „Gonzalo Godoy, colonel al Armatei și șef

al Detașamentului de Campanie, face cunoscut faptul că, venind cu forțele refăcute și primind noi ordine și efective, azi-noapte și-a făcut intrarea în Pisigüilito, cu o sută cincizeci de oameni călare, toți pricepuți la tras cu pușca, și o sută pe jos, iscusiți în mănuit maceta, cu toții pregătiți să se războiască cu indienii de pe munte.“

Întuneric de nori negri. Soare îndepărtat. Munte măsliniu. Cerul, atmosfera, casele, totul de culoarea fructului de cactus. Cel care citea înștiințarea, grupurile de săteni ascultând pe la colțuri – aproape întotdeauna aceleași grupuri –, soldații care îl escortau cu tobă și trompetă nu păreau din carne, ci din tomate verzi, din lucruri vegetale, comestibile...

În urma patrulei se aflau mai-marii satului, veniți să-l vadă pe colonelul Godoy. Delegația sosi după ce se opriră tobele. Don Chalo, fără să-și scoată scobitoarea din gură, așezat într-un hamac care atârna de grinzile ce alcătuiau gangul Primăriei, își fixă ochii rotunzi de un albastru-deschis peste toate lucrurile, mai puțin pe delegație, până ce unul dintre ei, după ce cugetă mult, făcu un pas în față și păru că vrea să spună ceva.

Colonelul își îndreptă privirea spre el. Veniseră să-i facă o serenadă cu marimbe și chitare ca să-i sărbătorească sosirea tocmai la Pisigüilito.

– Și-acum că tot v-am deranjat, colonele, spuse cel care vorbea, judecați-ne programul: „Mult muștar“, prima piesă a primei părți; „Bere neagră“, a doua piesă a primei părți; „Muri copilul“, a treia piesă.

– Și partea a doua? îl întrerupse sec colonelul Godoy.

– A doua parte nu-i..., interveni cel mai bătrân dintre cei care făceau serenada, făcând un pas în față. Aici în Pisigüilito se cântă de când lumea și pământu' numai piesele astea și toaate-s ale mele. Ultima pe care am scris-o e „Muri copilul“, atunci când

Domnu' a luat-o la cer pe copilița lu' Niña Crisanta, tinerică și fără altă prihană.

– Apăi, prietene, ar trebui să te-apuci și să compui o piesă care să se cheme „M-am născut a doua oară“, căci dacă nu veneam noi azi-noapte, indienii de pe munte ar fi coborât dis-de-dimineată în sat și niciunul dintre prăpădiții voștri n-ar mai fi apucat să vadă lumina zilei. S-ar fi ales praful de voi.

Compozitorul, cu chipul precum trunchiul de copac bătrân, cu părul din față zbârlit ca un vârful de mango supt și cu pupilele care abia se-arătau de sub pleoape, îl privi pe colonelul Godoy într-o tăcere mormântală în care toți simțiră apropiindu-se indienii conduși de Gaspar Ilóm, căci nu-și pierduseră pofta de ceea ce nu aveau, și aveau chef de vite, de rachiu, de câini și de esență de paciuli de la spițerie, ca să-și ascundă sudoarea.

Războinicul indian miroase ca animalul care-l apără și ca parfumul cu care se împresoară: paciuli, apă aromată, unsoare fermecată, zeamă de fructe, toate astea-l ajută să ascundă acea prezență magică și să amăgească mirosul celor care-l caută pentru a-i face rău.

Războinicul care transpiră a porc-mistreț amăgește și se împrăștează cu rădăcină de violetă. Apa de vanilie șterge mirosul de cerb și e folosită de războinicul căruia îi curg prin toți porii cerbișori de sudoare. Și mai puternic este mirosul de chiparoasă, folosit de cei ce se vor feriți în război de păsări nocturne, asudate și înghețate; la fel cum esența de iasomie este pentru cei apărați de vipere, căci ei aproape n-au miros și nu asudă în lupte. Aroma de laptele-câinelui îl ascunde pe războinicul cu miros de sturz. Mirosul nopții ascunde războinicul care transpiră a pasăre colibri. Iasomia arăbească ferește pe cel care asudă a kinkaju. Cei ce transpiră a jaguar trebuie să miroasă a crin sălbatic. A virnanț, cei care

au miros de ara. A tutun, cei care asudând se-nvăluie în trăncănit de papagal. Pe războinicul-tapir îl ascunde frunza de smochin. Rozmarinul, pe războinicul-pasăre. Lichiorul de flori de portocal, pe războinicul-rac.

Gaspar, floare galbenă în curgerea timpului, și gloatele de indieni, călcăiele care erau inimi în pietre, continuau să umble prin liniștea mormântală care se așternuse între colonel și muzicianul din Pisigüilito.

– Păi, chiar așa, spuse ceva mai grav colonelul Godoy, v-ar fi omorât pe toți, v-ar fi făcut praf și pulbere și nu s-ar fi pierdut mare lucru. Ce fel de sat e ăsta în care n-ai un' potcovi un cal, fir-ar să fie!

Oamenii colonelului Godoy, ghemuiți printre cai, încremeniră aproape deodată, înspăimântându-se de moșiala ce-i cuprinsese de-atâta stat pe vine. Un câine roșu de pecingine fugea prin piață ca o pocnitoare, cu limba-i atârându-i în jos, cu ochii ieșiți din orbite, suflând greoi, cu bale pe la bot.

Oamenii ajunseseră la capătul răbdării. În visul lor treaz, rămâneau ore în șir nemișcați și stând pe vine. Câinele care căuta apă nu era turbat, dar săracul animal făcea tumbe prin băltoace, înglodat, scărpinându-se de partea de jos a zidurilor care dădeau în piață, de trunchiul de capochier, de lemnul măcinat al stâlpului.

– Ce-i cu câinele ăsta? întrebă colonelul din hamac, o plasă de agave care-l pescuia în toate satele la ora siestei.

– Poate o fi rănit, spuse soldatul, fără să piardă din ochi animalul ce se lovea cu labele de unul dintre stâlpii Primăriei, lângă hamacul în care stătea trântit colonelul și, după ceva vreme, fără să se miște din poziția aceea, spuse: Io zic c-o mâncat o broască râioasă și i s-o urcat la cap.

– Du-te să cercetezi, nu care cumva să fie turbat.

*Asturias a inventat un limbaj literar
cu totul nou, inspirat din mișcările de avangardă
europene ale anilor '20, care combinau realitatea
politică, mitul, poezia, teatrul, cinematograful mut,
culturile indigene și visele.*

THE NEW YORKER

Publicat inițial în 1949, *Oameni de porumb* rămâne unul dintre cele mai provocatoare romane latino-americane ale secolului XX, cel mai cunoscut și în același timp cel mai ermetic al lui Miguel Ángel Asturias. În zorii lumii, spun legendele mayase din care se inspiră Asturias, zeii au eșuat de mai multe ori în eforturile de a crea omul, până când au descoperit substanța potrivită pentru a forma creatura definitivă: porumbul. Romanul aduce laolaltă plămădirea omului de porumb cu denunțarea incisivă a efectelor devastatoare pe care le-a avut capitalismul asupra obiceiurilor și credințelor ancestrale ale populațiilor rurale. Printre sunete, simboluri și metafore, pendulând neconținut între real și oniric, povestea duce, în cele din urmă, la deznădejde, depersonalizare și dezumanizare.

